

УДК 332.1

Кацуба А. В., депутат Харківської міської ради

Поняття та сутність системи трудового права

У статті розкривається поняття «система трудового права», аналізується його сутність. Також в дані роботі ті розроблені ґрунтовні пропозиції до трудового права та висновки, щодо поняття сутності системи трудового права.

Ключові слова: система, трудове право, право, праця.

В статье раскрывается понятие «система трудового права», анализируется его сущность. Также в данной работе те разработаны обстоятельные предложения к трудовому праву и выводы, относительно понятия сущности системы трудового права.

Ключевые слова: система, трудовое право, право, труд.

The article deals with the concept of “system of labor law”, analyzes its essence. Also in this paper are designed to offer solid employment and conclusions regarding the nature of the concept of labor law.

Keywords: system, labor law, law, work.

Актуальність теми. Повне та досконале дослідження національної системи трудового права, її функціонування, особливостей і розвитку трудового законодавства під час інтеграційних процесів, за умов глобалізації, переходу України до якісно нового виду економічних відносин ринку виявляється досить складним завданням. Розуміння системи трудового права сприяє правильному та повному вивченню права, подальшому вдосконаленню законодавства, надає змогу правильно застосовувати правові норми до фактичних правовідносин. Оскільки дієвість та ефективність системи законодавства напрума залежить від чіткості, ясності та зрозумілості закріплення в ній системи галузі права, виникають питання, які потребують вирішення у зв'язку з підготовкою Трудового кодексу України, що значною мірою посилюють актуальність проблеми, адже виникає необхідність відобразити в новому Трудовому кодексі систему трудового права. Деякі питання систематизації галузевих норм створюють значні перешкоди на шляху побудови нової системи трудового права України, через недостатню розробленість, нерозкритість та суперечливість.

Стан дослідження. Питання, які виникають стосовно системи трудового права і підходів (критеріїв) до її галузевої структуризації (діленню) вивчалися і вивчаються багатьма спеціалістами у галузі трудового права. Значна увага з цього приводу зумовлюється вагомим теоретичним і практичним значенням системи трудового права. Необхідно зазначити, що поняття та сутність системи трудового права досліджували у своїх працях такі вчені, як Г.О. Барабаш, Я.І. Безугла, Н.Б. Болотіна, В.Я. Буряк, В.С. Венедиктов, Г.С. Гончарова, П.І. Жигалкін, О.І. Жолнович, В.В. Жернаков, О.В. Зіменко, І.В. Зуб, М.І. Іншин, З.Я. Козак, Р.І. Кондратьєв, В.Л. Костюк, О.Я. Лаврів, О.В. Лавриненко, Л.І. Лазор, Л.А. Луць, А.Р. Мацюк, О.О. Нечитайленко, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришина, П.Д. Пилипенко, С.М. Прилипка, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, П.М. Рабінович, В.Г. Ротань, З.К. Симорот, О.Ф. Скакун, С.Б. Стичинський, В.Д. Ткаченко, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та багато інших. У зв'язку з процесами, які пов'язані з посиленням ролі ринкових відносин в Україні, із зростанням долі договірних відносин між суб'єктами господарювання, розвитку економіки, спираючись на засади вільного підприємництва та з огляду на поділ права на публічне й приватне, а також формування поряд з ними соціального права,

система трудового права потребує вдосконалення. При цьому, надзвичайно актуальним залишається питання визначення понятійного апарату системи трудового права та розкриття її сутності.

Метою статті є дослідження поняття і сутності системи трудового права. Для досягнення поставленої мети передбачається виконання наступних завдань: провести загальнотеоретичний аналіз понять «система», «система права», «трудове право»; на основі розкриття сутності останніх, визначити термін «система трудового права», розкрити її зміст.

Виклад основного матеріалу. Якщо розглядати систему в широкому розумінні, можна прийти до висновку, що вона, в першу чергу, є об'єктом який реально існує [1, с.325], та по-друге – становить собою цілісне утворення, яке ґрунтується на відношенні множинності елементів та їх зв'язках [2, с.73]. На сьогодні існує понад п'ятдесят визначень поняття «система» найбільш повним є таке: система – це множинність пов'язаних між собою елементів, які впорядковуються виходячи з певних якісних характеристик та зв'язків і відносно сталої цільності, яка характеризується внутрішньою єдністю, що проявляє своє вираження в самостійності поведінки чи наявності цієї множини в навколишньому середовищі [3, с.109].

Будь-яка система, підкреслює С. О. Комаров, передбачає два основних компоненти, по-перше, структуру – відокремлення і набір відносно самостійних елементів у рамках єдиного більш загального цілого (процесу), і по-друге – взаємодію елементів структури [4, с.188]. Отже, з даного визначення випливає, що система характеризується структурністю та взаємодією внутрішніх елементів.

Проте, дефініції зазначені вище, не можуть вмістити в собі перелік всіх ознак та особливостей, які притаманні системі. Це відбувається через те, що автори називають такі визначення в залежності від контексту, галузі знань та цілей досліджень.

Ключовою властивістю системи виступає наявність між складовими елементами системи взаємних зв'язків і взаємодії: «Наявність зв'язків і відносин між елементами системи і продовжувані ними інтегративні, цілісні властивості системи забезпечують відносно самостійне, відособлене існування, функціонування, а в деяких випадках і розвиток системи» [2, с.84].

Диференціація системи відбувається завдяки таким категоріям як цільність, елемент, зв'язок, структура. Для розуміння того, що власне собою являє система, першочергове значення має поняття «елемент». Для елемента характерне те, що без його участі система не існує, тобто, так звана, властивість елемента за критеріями, виникає необхідність його участі у створенні системи. Для елемента характерна неподільність.

Отже, аналізуючи ряд визначень поняття «система», приходимо до висновку, що система це – комплекс взаємодіючих компонентів, що перебувають у певних взаємозв'язках один з одним, організованих для досягнення однієї або декількох поставлених цілей.

Для розуміння такого складного й багатогранного поняття як система трудового права, важливо зрозуміти, яким чином відбувається формування системи права. Досліджуючи це питання з точки зору філософії, загальної теорії права та загальної теорії систем, також необхідно приділити увагу осмисленню таких базових понять, як «система права», «правова система», «система законодавства», та співвідношення цих понять.

Для визначення поняття системи права звертаємось до тлумачного словника

юридичних термінів, який визначає «систему права» як будову національного права, поділеного на галузі та інститути, тобто на значні відносно автономні сукупності норм, які регулюють якісно відокремлені сфери суспільних відносин та містять специфічні засоби правового впливу [5, с.249]. Виходячи з цілісності, складності та багатогранності поняття «право» виникає необхідність його осмислення з точки зору теорії права. Не ототожнюються такі поняття як: «система права» і «правова система», з огляду на теорію права їх слід розрізняти. Правова система – поняття значно ширше, ніж система права.

Виходячи з структурного підходу, це поняття досліджується як сукупність наступних елементів: правосвідомість, правова культура, законність, механізм правового регулювання, їх взаємозв'язок. Кожен компонент має своє навантаження, що допомагає поєднувати правову дійсність в одне ціле. Правова система є частиною соціальної системи, політичної, економічної і культурної, вони взаємодоповнюють одне одну, за своєю суттю вона є органічною, перебуває в постійному русі та розвитку.

На противагу правовій системі, система права - це правова категорія, яка означає внутрішню будову, внутрішню структуру права будь-якої країни. Вона проявляється через розподіл і побудову нормативного матеріалу, за допомогою якого її різні складові постають у єдності [6, с. 56].

Необхідно завжди пам'ятати, що система права, повинна будуватись, виходячи з керівних засад чи принципів та норм, яким притаманна узгодженість, поділ, групування за певними ознаками, тобто – виокремлення самостійної узгодженості.

На нашу думку, система права - це складна внутрішня будова права, що виражається безпосередньо в узгодженості, упорядкованості та єдності і цілісності її правових норм та інститутів.

Завдяки системі права можна прослідкувати за процесами побудови права, його невід'ємних частин, елементів та прийти до розуміння їх співвідношення. У філософській літературі категорія «система» визначається такими ознаками, як наявність множинності утворюючих систему елементів, через що, не може існувати системи, яка будується з самостійного елемента.

Вважаємо за необхідне розглянути взаємозалежність системи права із системою законодавства та правовою системою. В.М. Баранов вважає, що система права та система законодавства є категоріями, які належать до значно ширшої за обсягом системи правових явищ – правової системи [7, с. 16].

Виходячи з позиції Ю. Тихомирова, можна прийти висновку, що такі видові поняття, як «система права», «система законодавства», «закони» неможливо зрозуміти без теоретико-методологічних основ, котрі знаходять своє відображення в правовій системі, яка надає поштовх для розвитку уявлень про правові явища і є родовим поняттям для понять вищезазначених [8, с. 212]. На переконання М.І. Абдулаєва, система права – складне юридичне поняття, яке складається з правосвідомості, правовідносин і юридичних норм, що характеризується внутрішньою єдністю і цілісністю, покликана підтримати такий порядок у суспільстві, який необхідний для забезпечення свободи особистості та збереження цивілізованого існування людства. Не можна виключати зі змісту права, його системи, важливі поняття, як правові ідеї, цінності, правові претензії і правові відносини [9, с.156].

Єдність і узгодженість правових норм забезпечується на основі загальних правових принципів, на яких базується побудова системи норм права. Її ефективність досягається в

разі відображення потреби суспільного розвитку і чітко виконує функції і завдання в забезпеченні правового регулювання. На думку Л.С. Явич, забезпечення соціальної свободи в рамках громадського порядку — найсуттєвіша функція права як особливого виду активності суспільства та його взаємовідносин, але реалізацію цієї функції може забезпечувати лише структуроване право, що перетворює його в особливу цілісну соціально-юридичну систему, осящену складним механізмом правового регулювання [10, с.35].

Аналізуючи позиції науковців, ми можемо резюмувати, що система права — це її складна внутрішня будова, що є єдиним цілісним, в якому норми права узгоджені одна з одною і не діють ізольовано. В сучасній державі система норм права повинна не тільки відповідати існуючим суспільним відносинам, але також бути їх внутрішньо узгодженим виразом, яка б не заперечувала сама себе через внутрішні колізії. Трудове право є однією з тих небагатьох галузей, які безпосереднім чином взаємопов'язані з мікро- і макроекономічними процесами в державі і впливають на рівень добробуту та соціальний клімат у суспільстві. Тому, повне та ґрунтовне дослідження системи трудового права України в сучасних соціально-економічних умовах, виявлення тих суспільних відносин, у правовому регулюванні яких мають застосовуватися норми трудового права, є важливим завданням не тільки з точки зору наукового інтересу, але і з позиції практичної правозастосовчої діяльності. Кожна галузь права, в тому числі трудове право, є, по суті, самостійною сукупністю правових норм з відповідною цілісністю внутрішньої структури.

Для подальшого дослідження системи трудового права необхідно визначити, що собою являє трудове право загалом. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення Ю.П. Дмитренко, згідно з яким, трудове право — це об'єктивно відокремлена система взаємопов'язаних правових норм, які регулюють суспільні трудові та пов'язані з ними відносини суспільної організації праці з приводу реалізації громадянами їх права на працю та застосування найманої праці на підприємствах, в установах, організаціях різних форм власності з поєднанням суспільних колективних та особистих інтересів їх суб'єктів [6, с. 6—14]. Зокрема, в доктрині є точка зору, що трудове право виступає в якості сукупності правових норм, які регулюють трудові правовідносини працівників підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності, а також галузевої належності [11, с. 5]. В залежності від різноплановості та багатоманітності трудового права в доктрині існує думка, згідно якої варто розглядати трудове право у декількох аспектах. Зосередимось на розгляді трудового права як галузі права (складової у системі права України).

Окремі науковці визначають трудове право як систему правових норм, що регулюють сукупність суспільних відносин з приводу використання найманої праці [12, с. 4]. А. Канунников і А. Пастухов розглядають трудове право як сукупність соціально-трудоових відносин, що виникають між самостійними суб'єктами на ринку праці, на основі правил, генетично і функціонально поєднаних із державою, які виражають погоджені інтереси і волю суспільства, зміст яких випливає з природи і характеру сформованої у суспільстві системи виробничих, соціальних та інших відносин [13, с.16—19].

В даному випадку дослідники пропонують розглядати трудове право через синтез позитивістського та соціологічного підходів. Враховуючи вищезазначені визначення, можемо зрозуміти, що серед авторів немає єдності щодо визначення трудового права, але одночасно вважаємо, що ці визначення не взаємовиключні, а навпаки повинні доповнювати та розширювати зміст трудового права України.

Отже, під системою трудового права необхідно трактувати цілісну, комплексну, внутрішньо складну та багатогранну будову системи відносин соціально-трудового характеру, де норми трудового права перебувають у взаємній узгодженості, доповнюють одна одну і перебувають у постійній взаємодії.

Висновок. Підводячи підсумки, варто відмітити, що трудове право як галузь соціального права зосереджує свої зусилля на забезпеченні основоположних прав та законних інтересів громадян і покликане забезпечувати реалізацію соціальних прав людини та спрямовує свої зусилля на досягнення гармонії інтересів найманих працівників, роботодавців і держави, зокрема забезпечення соціальної злагоди та спокою у суспільстві. Сутність системи трудового права проявляється в тому, що йому притаманна особливість постійного руху, вдосконалення, еволюції норм, перебудови інститутів, тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Берталанфи Л. Общая теория систем / Л. Берталанфи // Исследования по общей теории систем: Критический обзор: сб. переводов / под ред. В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969. – 345 с.
2. Садовский В.Н. Основания общей теории систем: логико-методологический анализ / В.Н. Садовский. – М.: Наука, 1974. – 279 с.
3. Афанасьев В.Г. Системность и общество / В.Г. Афанасьев. – М.: Политиздат, 1980. – 368 с.
4. Комаров С.А. Общая теория государства и права. Курс лекций / С.А. Комаров. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Манускрипт, 1996. – 316 с.
5. Юридичні терміни. Тлумачний словник / Ю70 В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін.; за ред. В.Г. Гончаренка. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Либідь, 2004. – 314 с.
6. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: підручник / Ю.П. Дмитренко. – К.: ЮрінкомІнтер, 2009. – 624 с.
7. Баранов В.М. Система права, система законодавства і правова система / В.М. Баранов, С.В. Поленина. – Н. Новгород, 1999. – 240 с.
8. Тихомиров Ю.А. Публичное право: учебник / Ю.А. Тихомиров. – М.: НОРМА, 1995. – 420 с.
9. Абдулаев М.И. Теория государства и права: Учебник для высших учебных заведений 2-е изд., дополн. / М.И. Абдулаев - М.: Финансовый контроль, 2004. – 410 с.
10. Явич Л.С. Социализм: право и общественный прогресс / Л.С. Явич. – М., 1990. – 272 с.
11. Беззуб Б. С. Трудове право України: Опорний конспект лекцій / Б.С. Беззуб, О.М. Міхатуліна – К.: МАУП, 2007. – 344 с.
12. Пилипенко П.Д. Трудове право України: навч. посібник для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. / П. Д. Пилипенко [та ін.]; ред. П. Д. Пилипенко. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 536 с.
13. Канунников А.Б. Особенности современного понимания трудового права и основных начал трудового законодательства / А.Б. Канунников, А.А. Пастухов // Трудовое право. – 2004. – №7. – С. 16–19.